

dan dolayı "Şeyhâde" lakabıyla anılır. Memleketi olan Bergama'daki tahsil hayatından sonra çeşitli medreselerde müderrislik yaptı; bir müddet Bursa kadılığı görevinde de bulundu. 1004 (1595-96) yılında İstanbul (Çarşıkapı) Sinan Paşa Dârülhadisî'ne (binası halen İşletme Enstitüsü olarak kullanılmaktadır) müderris tayin edildi ve Zilhicce 1014 (Nisan 1606) tarihinde vefatına kadar bu görevde kaldı.

Eserleri. İbrâhim Efendi'nin özellikle hadis, tefsir ve kelâm ilimleriyle meşgul olduğu bilinmektedir. Bu ilimlerle ilgili pek çok risâlesinin ve bazı eserlere yaptığı şerh ve ta'likatının bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Müellifin basılmış herhangi bir eserine rastlanmamıştır. Kütüphanelerimizde nüshası tesbit edilebilen eserleri ise şunlardır: 1. *Envârü'l-bevârik fî tertibi Şerhi'l-Meşârik*. Muhaddis Radıyyüddin Sâgânî'nin *Meşâriku'l-envârî'n-nebeviyye* adlı eserine İbn Melek tarafından yapılan *Meşâriku'l-ezhâr fî şerhi Meşâriku'l-envâr* adlı şerhin yeni bir usul ile tertip edilmiş şeklidir. Bergamalı İbrâhim eserin mukaddimesinde, bu kaynağa müracaat edenlerin istifadesini kolaylaştırmak amacıyla, onu *Meşâbîhu's-sünne* tarzında her babın hadislerini "sihâh" ve "hisân" diye ikiye ayırarak yeniden düzenlediğini kaydeder. Eserin tam bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Süleymaniye, nr. 279) bulunmaktadır. Aynı eserin *Merâîku'l-aşyâr fî tertibi Meşâriku'l-envâr* adıyla (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 1144) bir nüshası daha mevcuttur (aynı adlı eksik bir nüsha için bk. Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3711, vr. 91^b-95^a). 2. *Mecma'u'l-akâ'id*. Müellifin değişik akaid risâle ve manzumelelerinden faydalanarak derlediğini belirttiği bu risâlesi, daha sonra kendisi tarafından *Nazmü'l-ferâ'id fî silki Mecma'i'l-akâ'id* adıyla şerhedilmiştir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1388, vr. 101^a-105^a). 3. *Risâle fî mevzû'âtî'l-eğâdis*. Mevzû hadisler konusunda kaleme alınmış küçük bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1934/2, vr. 6^b-13^b).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, *Ruûs Defteri*, nr. 233, s. 217; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 508-509; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1602, 1688-1689; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, I, 29; *Sicill-i Osmânî*, I, 98; *Osmanlı Müellifleri*, I, 229; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 614; Kehâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, I, 113; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 600; Ali Turgut, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, İstanbul 1991, s. 47.

METİN YURDAGÜR

BERGAMALI KADRİ

(ö. 937/1530'dan sonra)

*Müeyyiretü'l-ulûm adlı
Türkçe dil bilgisi kitabı ile tanınan
Osmanlı âlimi.*

Hayatı hakkında kendi eserinde söylediklerinden başka bilgi yoktur. Eserinden İstanbul'a gittiği, kitabını 937 (1530) yılında kaleme aldığı ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın sadrazamı Damad İbrâhim Paşa'ya (ö. 1536) sunduğu anlaşılmaktadır.

Türkler'e Türk dilini öğretmek maksadıyla kaleme alınan ve Türkçe ilk gramer kitabı olan *Müeyyiretü'l-ulûm* Arapça'nın dil bilgisi kuralları örnek tutularak yazılmıştır. Eser iki bölümden meydana gelmektedir. Doksan dokuz sayfadan ibaret birinci bölümde Sadrazam İbrâhim Paşa hakkında yazılmış bir kaside yer alır. Arkasından kitabın yazılış tarihi ve yazılış sebebi belirtilerek önemi temas edilir ve esas konulara geçilir. Burada önce kelimenin tarifi yapılarak kelimeler isim, fiil ve harf (edat) olmak üzere üçe ayrılır. Sonra "bilmek" fiili esas alınarak Arapça sarfta olduğu gibi emsile-i muhtelif ve muttaridenin örnekleri verilir. Bu şekilde bütün fiil sigalarının tarif ve izahları yapılır; ekleri, olumlu, olumsuz, etken ve edilgen şekilleri gösterilip her birinin ayrı ayrı çekimleri yapılır. Ayrıca bu kısımda ism-i zamân, ism-i mekân, ism-i âlet, ism-i tasgîr, ism-i mensûb, ism-i tafdil ve fi'l-i taacüb üzerinde durulur.

Seksen üç sayfadan oluşan ikinci bölümde isimler konu edilmiştir. Burada isimlerin çeşitleri, çekimleri, sayılar, zamirler, zarflar, soru edatları, isim tamlamaları ve yapıları, cümle tamlayıcıları, hal ve istisna şekilleri, isim cümlesi, işaret isimleri ve edatlar üzerinde durulmuştur. Bu açıklamaların ardından şair Hayâlî Bey'in bir gazeli ele alınarak gazelde geçen bütün kelimeler hem sanat yönünden hem de Türkçe gramer kaide-leri açısından tahlil edilmiştir. Ayrıca daha önce açıklanmayan bazı kurallar da bu tahlil sırasında zikredilmiştir.

Müeyyiretü'l-ulûm bugünkü mânâda ilmi bir gramer kitabı olmamakla birlikte Türkiye Türkçesi'nin (Batı Oğuzca) ana kurallarını ihtiva etmesi ve Batı Türkçesi'yle yazılmış ilk gramer kitabı olması yönünden değerli bir kaynaktır. Daha

sonra Türk dilinde yazılmış kavâid kitaplarına ancak Tanzimat yıllarında rastlanmaktadır.

İlk defa 1911 yılında Bursalı Mehmed Tâhir tarafından bulunan kitabın bugün elde sadece tıpkıbasımı mevcuttur (Besim Atalay, *Müeyyiretü'l-ulûm*, tıpkıbasım, çevriyazılı metin ve dizin, TDK yayını, İstanbul 1946). 182 sayfadan ibaret olan eserin birinci bölümü Zilkade 974 (Mayıs 1567), ikinci bölümü ise 25 Rebülevvel 976'da (17 Eylül 1568) istinsah edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bergamalı Kadri, *Müeyyiretü'l-ulûm* (haz. Besim Atalay), İstanbul 1946; Kâzım Nâmi, "Türkçe Sarfın Mevcudu", *TY* (5 Teşrinievvel 1328), y. 1, sy. 24, s. 748-754; Bursalı Mehmed Tâhir, "Müeyyiretü'l-ulûm", *Bilgi Mecmuası*, nr. 6, İstanbul 1330/1914, s. 658-660; M. Fuad Köprülü, "On Altıncı Asırda Yazılmış Türkçe Türk Grameri", *Cumhuriyet*, İstanbul 27 Mart 1933; A. Dilaçar, "Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihi", *TDAY Belleten* 1971, s. 91; Güner Gülsevin, "Bergamalı Kadri ve Eseri Üzerine", *TDL*, sy. 461 (1990), s. 211-214; *TDEA*, V, 85; VI, 488-489.

EKREM BEKTAŞ

BERGAŞ b. SAİD

(برغش بن سعيد)

(ö. 1888)

Bû Saîd hânedanına mensup
Zengibar sultanı
(1870-1888).

1837'de doğdu. Babası Uman ve Zengibar sultanı olan Seyyid Saîd b. Sultan'dır. Sultan Saîd'in yedinci oğlu olan Bergaş'ın annesi ise Fatala isminde Habeşistanlı bir câriye idi. Seyyid Saîd'in ölümü üzerine (1856) oğulları Uman ve Zengibar Sultanlığı'na hâkim oldular. Bergaş babasının ölümünden hemen sonra

Sultan
Bergaş
b. Saîd